

A Z I K E R S Z Ó K .

I.

Vannak a nyelvnek fejlődése fokozataiban olyas származékai, melyeket különösen keletkezésök ideje alatt kell figyelmünkre méltatni, mert az ekkor összegyűjtött anyag, szóösszeg, szolgáltató nevezetes példákat a már megalakult és a még csak most alakulóban levő formákat illetőleg. A kutatónak a fejlődési menet kimutatása s a csoportosítás a feladata. A kutatás által nyelvtények állapíttatnak meg; a csoportosítás által pedig a rendezetlen anyag felett szerzünk áttekintést; mind a kettő által pedig megkönnyítjük munkáját, nemcsak az összehasonlító nyelvtanítónak, hanem még a tisztán nemzeti nyelvi alapon dolgozónak is.

Ilyen érdekes szüleményei nyelvünknek az ikerszók. Nagy számuk keletkezése újabbkori. Együtt járt prózai irodalmunk felvirágzásával. Elterjedésök, úgy az irodalomban, mint a művelt osztály közbeszédében is csak rövid keletű. Felkutatások és összegyűjtések nagy erélyvel folyik, különösen a „Nyelvőr“ lapjain. Résztint a már összegyűjtötteknek, résztint az önalkattattaknak nagy hasznokat vesznek, úgy a prózairók, mint a költők, de különösen a műfordítók. Gyakori előfordulások az újabb irodalmi művekben a nép-nyelv tanulmányozásának eredménye olyan bő s gazdag változatban fordulnak elő, hogy a gyűjtést már csak azért is megérdemlik, mert a sok sajtó szerű tünemény, melyeket alakulásaiknál, alkalmazásaiknál tapasztalunk, arra mutatnak, hogy nyelvünknek ezek oly kincse, mi eddig kellőleg fölhasználva nem volt. Dusan felbugyogó forrásai a legújabb kor szóképzés módjának, a szóösszetételnek. Sokféle alakulásaiknál fogva kiválóan alkalmasak arra, hogy az egy képzet körébe tartozó fogalmakat, a magok különböző árnyalataival úgy tünessék elé, mint azt sem szóképzéssel, sem ragozással, sem semmi nemű szóvonzat, vagy mondataalakítással kifejezni képesek nem va-

gyunk. Nagyon simulékonyak a gondolathoz. Hogy mennyire szépitik a beszédet az által, hogy a fogalom különböző árnyalatát fejezik ki, utalok Turgenjevnek Csopey fordította „Egy vadász emlékiratai“ prózai s Tamásfi Gyula fordította „Hiavata“ című költői műre, hol lépten-nyomon való használatuk változatossá teszi a beszédet, élénkké az irályt. Ez eredmény pedig onnan van, mert kiváló erejük van az ikerszóknek, különösen a hangutánzóknak, a természeti tünemények festésére. Ez által sokszor oly finom árnyalatát vagyunk képesek visszaadni, hogy e tekintetben a magánhangzó változásban még oly gazdag angol nyelvvel is kiállja a versenyt; mert az ikerszók létrehozásában igen nagy része van a kedélynek, még azon szók nagy részében is, melyek nem természetutánzók, a játssi kedélynek némi nyilvánulását látjuk.

Érdekesek keletkezésöknél fogva azért is, mert mind eredeti magyar. Az az egy-két kölcsönzött az eredetiek nagy tömege mellett itéletünkre népünk kedélyességét illetőleg be nem folyhat; mert oly körülményeket kell számba venni, melyek első pillanatra alig is látszanak fontosoknak. A gyermek nyelvet, az elkényeztetés nyelvét (p. ecem-pecem, ekce-mokca, kece-bece.) Érdekesek alkalmazásoknál fogva, mert mint összetett, de össze nem olvadt alakú, hanem azért mégis összeolvadt értelemben használt szó, majd minden mondatrész gyanánt alkalmaztatnak. Különösen pedig érdekesek azért, mert az ikerszó igék, vagy fő- vagy melléknevek nem birnak mindazzal a tulajdonsággal a nyelvtanban, mint milyennel birnak a képzőkkel származott vagy egyszerű (tő) igék, fő- s melléknevek. Érdekesek alakulásoknál s ezzel járó értelem módosulásoknál fogva, mert számos olyan van, melyek gyakori használat miatt kezdenek olyan elkopott, elváltozott különös alakuvá válni, melyeknek értelmét csakis a történelmi nyelvészet puhatolja ki. Azért is érdekesek, mert az ikerszók képzésében van valami kis része nyelvünknek a hajlítók felé nehézkedésében. Ez osztályba tartozó nyelvek főtulajdona ugyanis a belső szóképzés. A németben az ősrégi magánhangzó sor (i, a, u) ujabban a szóképzésben megint jelentkezik. Wirrwarr, Klingklang, piffpaffpuff, bimbambum, mit megfordítva mondani nem lehet. Hangzó sor van a magyarban is és hogy minő változással fordul ez elő, az alábbiakban fogjuk kimutatni.

Régibbkori irodalmunkból, ha nem is hiányzanak teljesen az ikerszók, de nagyon szórványosan fordulnak elő, a mi az elbeszélő próza szélesebb körben való elterjedésének, művelésének a hiánya. Pazmánynál előfordul „monda-monda“, mi azután mende-mondává vált. „Meghamisított mérték“-ben (1790) előfordul „fülit-falat könyvecskét“ ; „izgás-mozgás“. Verancsicsnál, Tört. Eml. III. 131. pöröspatvaros. Pomeynél Syntaxis orn. Tyrn. 1773. 123 l. hántam-vetettem. Molnár grammatikájában ottan-ottan. Nyomokra hát akadunk. Sokat őriztek meg a népmesék, különösen ezeknek verses közbetoldásai, pancimanci.

Régibb irodalmi termékeinkben, az ugynevezett kettőzések gyakoriak, mint „ottan-ottan“, „egyben-egyben“, de egyáltalában nem oly számosak, hogy sok mai nap már homályos vagy bizonytalan eredetűt oly szépen megvilágítanak, mint a „monda-monda“ a „mende-mondát“; a népmesékben, meg a népdalokban előfordulók számos voltuknál fogva is nagyon egyfajtaúak s így a vizsgálódásra csekély világot vetnek. Vizsgálódásunk alapjául szolgáló ikerszókat a nép- s irodalmi nyelv szolgáltatja.

Az ikerszók összetételek; azonban oly sokféle s a nyelvtan általánosan ismert szabályaitól elütő alkotásuak, hogy külön csoportokba foglalni elkerülhetlenül szükséges.

A legujabb korban a nyelv sem új gyökökkel, sem új képzőkkel nem gyarapodhatik. A nyelv kezdetleges fokozatának kiváló tulajdona ez. Erőszakkal lehet alkotni efféléket; de életerősek nem lesznek. A nyelvújítás ily nemű termékei közül azok maradtak meg csak, melyekre a szükség ütötte rá a helyesség bélyegét. A szószaporításnak a modern nyelvekben egy eszköze van: ez a szóösszetétel.

A szóösszetétel legközönségesebb fajtája az, melyben két szót úgy teszünk össze, a kettőnek együttvéve módosul az értelme, de külön-külön megtartják a módosított jelentésben azt az értelmet, melylyel az összetétel előtt bírtak. Ezt nevezzük mellérendelő összetételnek.

A mellérendelő összetételnek példái, melyeket alább felsorolok, mind ilyenek. A mi magát az összetételt, mint ilyent illeti, vizsgálódás közben különöst nem mutat; de igen a mód és különösen az értelem, a melyért némelyek összetételnek és használtnak. E te-

kintetben kettőt állapíthatunk meg. A mellérendelő összetételű ikerszókban összetételnek a szók t. rokon értelemmel pl. búbanat, járkel, szán-bán, tárva-nyitva; k. ellentétes értelemmel; pl. aprajana-gyja, ki-be, szebb-csunyább, vehessék-adhassák.

Akár a rokon, akár az ellentétes értelmű összetételben, mind a rokonság mind pedig az ellentét az összetétel fogalmában együvé tartozóságával tűnik ki különösen. Ilyen együvé tartozóságot fejeznek ki a térben egymás mellett levő tárgyak (hegy-völgy); az időben egymásután történő tünemények (hét-hónap); természeti vonatkozásoknál, eredetők, használatoknál fogva együtt könnyen képzelhető vagy el sem választható tárgyak vagy ezek részei (kéz-láb, tető-talp, torok-fül, tüsök-bokor, zörög-dörög, török-tatár) stb.

Az ikerszók első osztályát alkotják tehát a mellérendelő összetételűek. A mi azonban különösen az összetételnek a módját illeti, a következő megjegyzések tehetők:

1. Az alliteratio az ilyen fajta összetételben szintén gyakorol, habár nem lényeges befolyást; pl. fur-farag; tenyeres-talpas. (jól megtermett.)

2. Némely ikerszóban az összetettek mindketteje elvesztette eredeti alakját s alakjával jelentése is kezd homályossá válni; pl. toronya-boronya; (összejártam toronyát-boronyát: Tolnát-Baranyát: az egész országot.) hébe-hóba, hébe-korba, hétbe-hónapba. Vannak olyanok, melyek sajátos kifejezéssé, szólásmóddá alakulva dívnek, pl. négykéz-láb; egymás hegyén-hátán; körül-belől (majdnem.)

Vannak olyanok is, melyekben az összetétel egyik tagja átalakult a másikkal a hatására; pl. csüng-lóg-ból lett csüngeni-lüngeni.

Az összetettekben a rendet legtöbb esetben a hangmenet és pedig a rythmikus határozza meg. E tekintetben az összetettek nagy többségénél eső (trochaicus) hangmenetet tapasztalunk. Nem ritka azonban az is, hogy a szokottól eltérőleg, az összetettek megfordított rendben használatnak, pl. sora-rendje, sorra-rendre.

Sajátsága az efféle ikerszós összetetteknek, hogy a névszók nem minden ragot vesznek föl, s az igék nem minden időben és személyben ragoztatnak. E tekintetben az összegyűjtött példák nagy száma sokkal inkább tájékoztathat, semmint akár a nyelvérvék, akár az

egyek írók olykor nagyon is nehezen okadatolható szóalkotásai vagy alkalmazásai; pl. agyba-főbe, lépten-nyomon.

Vannak azonban olyan névszós összetételek, melyek minden ragot fölvesznek s olyan igei összetételek, melyek minden idő-, szám- és személyen körösztil ragoztatnak. Azonban akár a névragozásban, akár az igeragozásban, ha mindkettő ragoztatik, mindkettő ugyanazon egy ragot veszi föl.

Gyakran azonban csak az egyiket, leginkább a második tagot ragozzuk; gyakori eset az irodalomban, a népnyelvben ritka. Ez esetben többször összeolvadnak: búbánatával, szemfülelni, hánytvetettnek.

Némely ikerszói összetettek származékaikban is használatosak; pl. cseng-bong, csengés-bongás; méz-máz, mézes-mázos.

Az összetettek összeolvadva, továbbképzésnél egy szó (tő) gyanánt szolgálnak: összevisszaság; búbájos; csögbogos.

Az összeolvadtak közül némelyek annyira összeolvadtak, hogy az összetettek egyikének értelmét csakis egyes kifejezésekből vagy a rokon nyelvek segélyével lehet megmagyarázni; pl. pörpatvar; tulipiros. Érdekes példa erre az összeolvadásra a kecske-boci-ból lett kecskebucska (Vdrzs.), kecskebuka (Kolozsvár), melyek bukfencet jelentenek.

Ide kell számítanunk még az olyan kettős alakú kifejezéseket, melyek kötőszóval lévén összefűzve, inkább ez is teszi az ikerszói természetet; pl. fűzte is fogta is.

Abelesz-kobelesz, Székely tréf. népd. 31. hogy soha ne egyél több abeleszt-kobeleszt, Abel-Kobi.

ad-vesz, adás-vevés, adói-vevői, Vajda Abel és Ar. 71.

ágas-bogas, Jók. Erd. aranyk. 16. a diófa levele Nd. ága-boga, Ben.

Kollekt. 24. ág-bogok közt. Hiavata 40. 190. ág-bogas, u. o. agyba-főbe (pofozni), J. Egy kalandor II. 113. agyba-főbe csókolták,

Abonyi Nótáink I. 132. Ben. koll. 15. Turgenj. Vad. eml. 91. akkora-mekkora.

apró-cseprő, J. Reparált lelk. (V. ö. apró-cseperedő.)

apróbb-nagyobb, Kaciány Alisz 87. apraja-nagyja, Gabányi Két vén gyerek 17. 51.

árkon-bokron, Mátray Feri 95.

ás-vés, Ihász Nyvt. ásta-véste, Ar. Testhalom.

ázik-fázik

búje-bája, Vajda költ. 64. búve-bája, Torkos Ujabb költ. 52. búvös-bajos, B. Koll. 63. 70. Rudnyánszky Fényben-árnyban, 68. 1. Torkos Ujabb k. 179.

búval-bajjal (teli), bújok-bajok, Kaciány Alisz 37.

búbánat, Kis Varróg. 49. búbánatában, Gabányi Két vén gy. 14.

csattog-pattog, Ny. III. 452. csattint-pattint.

cseng-peng (az aranygyűrű; gyűrűs játék), cseng-bong, Torkos Ujabb költ. 2. Revicky Ifjúságom 55. Zalár Szilágyi haragja 88.

csengés-bongás, Torkos Ujabb költ. 51.

cserreg-perreg, Vdr. 139.

csereg-csattog, Ny. V. 179.

csetlik-botlik, Ar. T. sz. 26. 1. Torkos Uj. költ. 97. csatlik-botlik, J. Rab R. III. 62. csotli-botlik, Ny. III. 453. csetlett-botlott, Hiavata 50. Turgenjev Egy vad. eml. 265.

csete-pate, Abonyi Özv. teh. 70.

csiga-biga (formák), J. Lőcsei feh. assz. I. 174. — nyujtsd ki nyelved, Gyerm. vers.

csikorog-nyikorog, Székely Vdr. 371.

csillog-ragyog, Székely S. Bold. szer. 37.

csillog-villog (nagy pallosa), Ar. Keveh. csilleggettete-billeggettete, Mikszáth Lohinai fű 17. 1.

csipte-lopta, Egyetért. 1884. dec. 30. 3. old. 3. hsb.

csög-bog, csege-bige, Ny. III. 452. csög-bög, csüg-büg, Ny. III. 453.

csörgő-dörgő, Frankenburg Változatok F. L. 1879. 142. 1. 3. hsb.

csörögve-zörögve, Lázár Nickleby 26. 1.

csukódó-nyitódó, M. Nemz. uraim 201.

csűr-csavar, Ihász Nyt.

csúsz-mász, kinek szive hova húz, keze-lába oda csúsz; csúszó-mászó, Z. Szil. har. 93. legcsúszó-mászóbb, T. Jubilánsok 9.

csúszása-mászása, Turg. Egy vad. 298. csúszott-mászott, Toln.

Beszélyek I. 225.

csüngő-lengő, Hiavata 35.

csüng-lóg, Ihász Nyt. csüngő-bongó (vagon), Hölgyf. 1858. 9. sz.

2. 1. csüngni-lógni, Ny. III. 453.

derül-borul, Ny. III. 453. derüre-borúra, Turg. Egy vad. eml. 340.

dombos-völgyes, K. T. K. Világlátók, 148. 1.

dőfik-tolják, T. Polgárm. II. 240.

- dul-ful, J. Kalóz kir. 27. Csengey Bokkrétás világ 101. dult-fult,
Rudny. Áruló guzsaly.
- édes-kedves, Zalár Szil. har. 87.
- édes-keserű, Szigeti Alb. 28. I.
- égre-földre, eget-földet, Zalár Szil. har. 135. égen-földön, Petelei
Fülem. 81.
- egyre-másra, Gabányi Két vén gyer. 9. egyet-mást, J. Két menny.
19. egyről-másról, Ábrai Köny és mosoly. Turg. Egy vad. eml.
17. egyszer-másszor, J. Rézp. lelk. 168. Tolnai Falu urai 120.
- éhen-szomjan, Tóth J. Kis reg 17. I.
- éjjel-nappal, Tóth Józs. Kis reg. 148. I. Benickyné Zárt ajt. 6. Ben.
Kollekt. 81. 83. éjjet-napot, Tolnai Jubilánsok. nappal-éjen,
Kacziány Alisz 55.
- él-hal, Abonyi A mi not. I. 70. élt-halt, Toln. Jub. 12. élhet-
halhat, Abonyi A mi not. éltem-haltam, u. az u. o. II. 137.
élete-halála, T. Jubil. 30. életre-halálra, Z. Szil. har. 95. Ben.
Koll. 11.
- előbb-hátrább, Belényesi Bpsz. 80. sz. 291. I. előre-hátra, J. Népd.
hőse. elől-hátul, Szegfi Fönn és alatt I. 77.
- elől-utól (talált) Tóth J. Kalászszedő 66. elébb-utóbb. Pet. Abonyi
A mi not. I. 163. Berczik. Nézd meg az. 94. T. Jubil. 43.
J. Kis kir. IV. 235.
- eszik-iszik-aluszik, enni-inni. Miksz. Nemz. ur. 83. étellel-itallal. Z.
Szil. har. 85. eszem-iszomok. T. Polgármest. I.
- fel-le.
- forгатja-hányja. Kacziány. Alisz. 176.
- föttül-mentül (tagadta) Ny. 572. (v. ö. földtől-menytől, azaz erősen.)
fölebb-alább. T. Polgárm. I. 47.
- fúr-farag. Ihász. Nyt. T. Polgm I. 166. furja-faragja. Ar. T. Miksz.
Gentry. fúr-faragta. Hiavata. 114. fúrtak-faragtak. Egy pár
papucs. fúrt-faragott. T. Polgm. II.
- főzte is, fogta is. Hiavata. 107.
- fű-fa (levél virágozik Npd.) fűhöz-fához. J. Új föld. I. 5. fűnek-
fának. Turgenjev. Vadász eml. ir. 105.
- fületlen-farkatlan. Tóth J. A fehér emb. 29. Kicsi kutya tarka, se
füle se farka. Gyerm. vers.
- gond-bajon. Kacziány. Alisz. 33.

- hányt-vetett. Réthy Ifj. besz. 56. Abonyi A mi not. II. 32. hányom-
 vemem (eleget), hányja-veti. Vahot I. Vándorórák. 13. I. Azt
 hányta-vetette. Vadnai Szig. Alb. 148. hánydel-vesd el módon R.
 Ráby III., 81. hányva-vetve. Hiavata. 68. Tolnai Falu urai 129.
 Polgm. 169. meghányják-vessék. T. Polg. mest. I., 64. hányi-
 veti. Vajda. Abel és Aranka 54. meghányva-vetve. Kacz. Alisz.
 29., 142. hányták-vetették. U. o. hányja-veti. U. o. 271. hány-
 vet, Torkos, Ujabb költ. 94. I. meghányta-vetette. Gabányi Két
 vén gy. 25. hánytvetettnek. Kis mese a varró 52.
- hegyiről-végire. Miksz. Nemzetes. 63.
- hegyeken-völgyeken. Ben. Koll. 102. hegy-völgyes Torkos. Ujabb
 költ. 171. hegyen-völgyön (lakodalom.)
- hegygyel-éllel. Idebenn pedig hegygyel-éllel összehányva az egész
 ország. J. Minden poklok. I. 49.
- hegyen-hátán (az egymás-) A. Egymás hegyén-hátán tánczoltak. Jók.
 Bef. Bal.
- hegyes-köves. Mikszáth. Lohinai fű 56.
- helylyel-közzel. J. Szeretve mind a I., 39. helyenközönként Hölgyf.
 1860., 37. I.
- hetet-havat (összehadart) J. Egy kalandor. II., 102. hetet-havat. Ny.
 V. 319. hébe-hóba Ar. T. sz. hebe-hoba. Ny. V. 472. Abonyi
 Özv. tehénk. hebe-korba. Turgenj. Egy vadász. 76., 82.
- hévvel-lévvél. J. Szomorú nap. II. 69.
- hideg-rideg. Mese a varróg. Kis. 63
- himezzük-hámozzuk (a dolgot.) K. T. K. Világlátók. 32. I. himez-
 hajaz. Jókai Bálványos. II. 59. „Hát ti a mi gyónási szentsé-
 günket a ti ürgelyukba kiabálásokhoz himezed-hajazad.“
 himöltök-hámoltok. T. Falu urai. 123. him-hám. Ny. III. 453.
 himmel-hámmal. Ny. VIII. 189 himezés-hámozás. Turgenjev.
 Egy vad. 58. himel-hámol. Ny. III. 189. himezett-hámozott.
 Abonyi Özv. teh. 26.
- hire-hamva. Gyulai. Az első m. kom. Ben. Kollekt. 81.
- hire-nevére. Mátray. Feri. 22. híréhez-nevéhez. Beöthy. Hárász-keszk.
 Főv. L. 1867. 1093. I.
- holt-halavány. Abonyi. A mi not. II.
- hopp-kopp. Köz. Má ma hopp, holnap kopp.
- hoz-visz.

húzó-vonó. Abonyi. Özv. teh. 6. Egyet. pall. I. 101. huza-vona. Mátray. Feri. 95. Ihász. Nyt. Tolnai. Polgm. F. 171. huzavona. Vajda. Abel és Aranka. huza-vonával. Abonyi Özv. teh 88. huzavonva jött nap. J. Új földesur II. 69. a sok huza-vonán. T. Falu urai. 125. kihúzták-vonták. T. Polgm. I. 92. huza-vonóssal. U. o. I. 169.

húzta-rángatta. Turg. Egy vad. eml. 309.

húzni-halasztani Zalár. Szil. haragja. 6.

ide-oda, idáig-odaig, ideig-odaig, emide-amoda.

ideig-óraig. Horv. M. M.-orsz. tört. I. 315. T. Falu urai. 106.

ideig-meddig.

így-úgy (akár így, akár úgy.)

ilyen-olyan, imilyen-amolyan. Turg. Egy vad. eml. 12.

imígy-amúgy. J. Bujd. napl. 26. imitt-amott. J. Kalandor. I. 54.

Bálv. I. 4. Magyar előid. 248. Miksz. Lohinai fű. 13. Eger-vári. Tarczai család 44. 74.

inges-gatyás. Abonyi A mi not. II. 13. Se ingem, se gatyám (semmi közöm hozzá.)

inge-galléra (se—, se—.) R. Ráby. III. 21.

ingó-lengő. Hiavata. 77. ingat-lenget Torkos. Ujabb költ. 173.

innen-onnan, innét-onnét, éringen-ârunnan. Ny. I. 91.

innen-túl. Ny. X. 9.

irgalmat-kegyelmet. J. Damokos. I. 4.

izre-izré, izré-porrá. Ny. X. 9.

íze-búze. Torkos, Ujabb költ. 52.

jár-kei, Kacziány, Alisz. 39. jártok-keltek, J. Egy kalandor. I. 54.

II. 147. járt-kelt. T. Polgm. II. 42. Varrógép. Kis. 81. Turgenj. Vadász eml. ir. 46. járta-kelte, Fejes. Szép assz. 25.

jártas-kötes, Vdrzs. 503. jársz-kelsz. Fejes, Szép assz. 28. járnak-kei, Z. Szil. har. 34. Turg. Egy vad. eml. 316. járnikei.

Gabányi, Két vén gyermek. 115. járó-kei, Tóth J. Kis reg. 52. járókeikkel, Mátray, Feri 15. járó-keikre, Gyulai, Első m. kom. járás-kei. Ab. A mi not. I. 172. Csengey, Bokr.

vil. 95. járva-kei, Kacziány, Alisz.

jára-futa. Vdr. 503.

járása-ugrása (se—, se—.) Ny. X. 384.

gyeibe-gyűrűbe Ny. XI. 43. „a leány, a kit nem visznek táncolni.“

„Hogy az ördög gyomrozzon meg benneteket, de megvihogtok

- itt jegyben-gyűrűben.“ (Fodorminta mondja ezt az őt váró s élénken társalgó cselédeknek.) Ember Gy. A nemes. F. L. 1879. 185. old. 2. hsb.)
- jobbra-balra. H. Nyt. Ab. A mi not. I. 13. jobbról-balról. Szegfi, Fönn és alant, I. 77.
- jól-rosszul. Kacziány. Alisz. 33.
- jövő-menő. J. Egy kalandor. II. 101. jött-ment (parvenu) J. Régi jó táblab. T. Falu urai 109. 133. jöttek-mentek. Petelei. Füle-mile. 29. jönni-menni. Kiss. Varróg.
- kapta-fogta. Ny. VIII. 189.
- kecze-becze (kecze = kecske, becze = borju, boczi) (kecske-borju.) Ny. III. 25. 1.
- keresztbe-hosszába. J. Egy kalandor. I. 101.
- keres-kutat. Ny. XI. 286.
- ken-fen. Ihász Nyt. kenő-fenő. Ar. J. örd. kente-fente. Ar. A bajusz. kikenték-fenték. Mikszáth Nemzetes. 334. kencse-fencse. Tolnay Nemes vér II. 166. kendőző-fendőző Ny. III. 454. kikent-kifent. Turg. Egy vad. eml. 398. Kikent-fent. U. o. 233.
- kénye-kedve. Bulla Tündér-öv. V. é 46 orsz. kénye-kedvére. Turg. Egy vad. eml. 342. Abonyi A mi not. II. 109. Ráth Humoros életk. 21.
- kénytelen-kelletlen (kedvetlen) Turg. Egy vadász 407.
- későn-korán. Sümegi. Noahiad. 20.
- kérd-hall (se—, se—.) Zalár Szil. har. 11.
- kerül-fordul. Új földesúr. 45. 291. még egyet került-fordult, J. Egy. kalandor III. 134. 1.
- kerül-buvik. Bulla Tünd. IV. é. 11 vrsz.
- kezén-lában. J. Görögtűz. II. 151. Keze-lába csupa zsír. Sz. S. tréf. dal. 69. kézzel-lábbal. Tóth J. Kalászszedő. 54. Turg. Egy vadász 140. négykézláb.
- ki-be, kidőlt-bedőlt. Turg. Egy vad. 2. Tolnai A falu urai. 17. Ab. A mi not. II. 113. Se künn, se benn, mint az ablakfa. (Találós mese.)
- kicsoda-micsoda. Ab. A mi not. II. 121.
- könnyebb-súlyosabb. Egyetértés. 1886. 325. sz. 3. old.
- körül-belül. Tóth Józ. Kalászszedő 53. körül-belül = majdnem. látni-tudni vágyó, J. Pol. div. I. 92.

le s fel, fel-le.

lelkét-szívét. Abonyi A mi not. I. 149. II. 9. szive-lelke. Arany J. Toldi I. é.

lengő-ingó (liliomszál) J. Véresk. I. 187.

lépten-nyomon Ab. A mi not. I. 6. Ab. Özv. teh. 42. Turg. Egy vadász. 274. 312. Beniczkyné Zárt ajt. 4. Gabányi Két vén gyermek, 60. I.

leste-várta. Ab. Egyet. pall. II. 121. lesve-várva, Hiavata. 179.

libeg-lobog. Ar. Rozgonyiné.

libeg-leng. Mese a varróg. Kis. 72.

libeg-piheg, léhhel-péhhel. Ar. J. örd.

locsogó-esacsogó. T. Polg. I. 175.

locsog-fecseg, locska-fecske. Szin. Nyt. fecsi-locsi Ny. V. 425. licsi-ficsi Vdrzs. 507. locs-fecs. Ny. X. 287. fecske-locska. Ny. III. 413. locsogó-fecsegő. Tolnai. Falu urai 127.

lót-fut. Vajda. Abel és Ar. 74. Kisf. Kár. Turg. Egy vadász. 404.

lóttni-futni. Jókai örd. lótas-futás. Gab. Két vén gyermek. 38. 79.

Petelei Fülemile 86. lótot-futott Tóth J. Kis reg. 38. lóto-futó. Ny. X. 287. lóti-futi. Ny. III. 80.

lotyog-fityeg s innen lityeg-fityeg. Ny. X. 287.

maholnap.

mejjes-faros. Ny. X. 288. jól megtermett.

méz-máz (volt az egész ember). Ab. A mi not. I. 45. mézes-mázos. Ábrai Utolsó Lap. I. 120. Benedek Koll. 69. Turg. Egy vad. 402. Kaciány. Alisz. 9.

napja-fénye. Kac. Alisz. 111.

nyakra-főre. Pákh. Hum. életk. 21. Miksz. Gentry 168. Turgenj. Egy vadász. 312. Petelei, Fülemile. 77. Egervári Tarcai csal. 48., 108.

nyakon-pofon dicsér. J. Kis kir. 285.

nyal-fal. Ihász Nyt. nyali-fali Ny. X. 288. nyeli-fali, nyeli-feli. Ny. III. 135. nyalják-falják, Miksz. Nemz. ur. 202. nyalta-falta. Csengey Bokr. világ 60.

nyár-tél, Kac. Alisz 34.

okkal-móddal, Vör. Fóti d. K. T. Kálm. Világlát. 54. Turgenj. Egy vad. 1. Bercik Nézd meg az anyj. 24.

oldhat-köthet, Bulla Tünd. IV. é. 37. vrsz.

- oszlik-foszlik, Mikszáth Nemz. 201.
 örege-apraja, J. Arany emb. V. 76.
 összevissza (tudsz hazudni), K. T. Kalin. Világl. Szász K. összevissza gondolat, Balogh Z. Alpári IV. é. Ab. Regék III. 143.
 J. Fekete-gyém. I. 63. Petelei Füleml. 43. összevisszaság Tanáregyl. Közl. 1885. 231.
 ötöl-hatol, Új földesur I. 71. ötöltem-hatoltam neki valamit, J. Kalandor II. 46.
 per-patvar, J. Névtelen vár 723. perpatvarokat, Abonyi Özv. teh. Berc. Nézd meg az. 48. pörpatvarra Kaciány, Alisz 46.
 recsegett-ropogott, Miksz. Nemz. 264.
 rendre-sorra, Incédi Kocsis és kir. leány. sora-rendje, Rudnyánszky Áruló gúzs.
 ropogva-pattogva, Hunyadi Alb. 144.
 rontom-bontom, Petőfi. rontó-bontó, Ihász Nyt. sikolt-rikolt. Ny. V. 257.
 sebbel-lobbal (hova siet oly nagy)
 sava-borsa
 sirt-ritt, Toth J. Kalászszedő 68. sirva-riva, J. Bujd. naplója 201. sivás-rivás, Ny. III. 545.
 sűg-bűg, Bulla Tünd. öv II. é. 60. vrsz. Ih. Nytan. Kaciány Alisz. 182. sűgnak-bűgnak. Ábr. Utolsó Zápolyai I. 108. l.
 sűljön-fűljön, Ny. V. 257. sűlve-fűve, Toln. Besz. I. 170. sűltje-fűtje. Toln. Falu urai. sűltet-fűttet, J. Damokosok X. 4.
 sűrög-forog, Ab. Egyet. pall II. 119. Tork. Ujabb költ. 17. sűrögnek-forognak, Kac. Alisz 39. sűrr-forr. U. az u. o. 151. Tolnai Falu urai 62. sűrg-forr, J. Örök béke I. 41. sűrgött-forgott, Miksz. Lohinai 23. Turgenj. Egy vad. 89 T. Falu urai 109. sűrrtem-forrtam, Abonyi Egyet. pall. II. 134. sűrgeni-forgani, Haz. Sallust. ford. VII. sűrgés-forgás, Ab. Egyet. pall. II. 134. Miksz. Lohin. 16. Turg. Egy vad. 406. Bercik Nézd meg. 46. Benickyné Zárt ajtók 76. sűrgését-forgását, T. Polgm. I. 72. sűrgő-forgó, J. Máglyai csal. 35. sűrge-fűrge, Ny. III. 168.
 sűtő-fűző, J. Kalandor I. 109. meg is sűtik, meg is fűzik (találós mese), sűtve-fűve Fejes Szép assz. 24.
 szakter-bakter, Népbárát 1848. 36. sz.

- szán-bán, Ny. III. 168. szánom-bánom (holtig tartó), szájja-bánja,
Ben. Koll. 5. szánják-bánják, u. o. 76.
- szánt-vet, Jók. Népd. hőse. szánts-vev, Kölcsey.
- szebb-csunyább, Miksz. Nemz. 3.
- szedem-vedem, Ny. III. 545. szedett-vedett, Ar. T. sz. 231. T. Falu
urai 148. szedte-vette, T. Polgm. I. 211.
- szeg-lik, Ny. III. 545.
- szegről-végről, Noahiad. szegről-végről sógorok voltak, J. Lőcsei I.
216. szegről-végről elbeszélni, Miksz. Nemz. 147. Kaciány
Alisz 6.
- szélel-lével, J. Bujd. napl. 77.
- szélel-lobbal, Ny. III. 167. V. 497.
- szemét-száját, Gab. Két vén gyer. 73.
- szemre-főre (hasonlók valának), szemre-füre tekintgetett Ráby III. 53.
- szemfülelni, Hiavata 68.
- széna-szalma; szénás lábad, szalmás lábad, Jók.
- szerét-számát, T. Falu urai 125, Jubil. 48.
- színe-java, T. Polgm. I. 2. Falu urai 131. Turg. Egy vad. 47. szí-
nét-javát, T. Polgm. I. 108.
- szive-lelke, Bened. Koll. 74. Ar. Toldi I é. Kac. Alisz 197.
- szívvel-szájjal (egy —) T. Falu urai 38.
- szőrén-szálán, Vas Ger. Népb. 1848. 137. szőrín-szálán, T. Polgm.
Turg. Egy vad. 92. néha szőrén-lában, Ny. X. 84. szőrín-
szórt is mondják, mikor egyik cserélő sem nyert, Ny. X. 384.
- szerét-számát, T. Falu urai 125. Jubil. 48.
- szólták-szapulták, Rudny. Aruló gúzs. leszólja-szapulja, T. Polgm. I. 82.
- szopja-nyalja, Ny. X. 383. szopóka-nyalóka, J. Kis kir. II. 113.
- szóttjét-fontját, F. L. 1881. 810. l. szótt-font pletyka, Ben. Koll. 18.
szótte-fonta, Ny. X. 383.
- szúr-szab, J. Bujd. napl. 26.
- szúri-szapulja, Ny. X. 383.
- szúrka-piszka, Ny. VIII. 189. „pipaszúrkáló“
- tárva-nyitva, Ih. Nyt. Mátray Feri 49. J. Kis kir. V. 152. Kaciány
Alisz 37.
- té-tova (se—, se), Tol. sz. tiltul, J. Pol. div. II. 19. Kuthy Már-
cius előtti képek. til-tul, Vajda Abel és Ar. 54.
- tedd ide, tedd oda.

- tejbe-vajba, Turg. Egy vad. 89.
 tekeres-facsaros (mondatok) Fábrián Kisf. társ. évl. Ujf. I. 195. I.
 tekergett-facsargott, Bened. Koll. 117.
 telik-mulik, Vdrzs. 521.
 téll-el-széll-el, Kac. Alisz. 198.
 tenyeres-talpas, Ih. Nyt.
 teng-leng, Ih. Nyt.
 tessék-lássék, J. Két menny. 19.
 testi-lelki, Szig. alb. 29. teste-lelke, Ab. A mi not. II. 115. testes-
 től-lelkestől, Tóth Kis reg. 136. Zalár Szil. har. 58. testben-
 lélekben, Beniczkyné Zárt ajt. 37. teste-lelke, Vajda Abel és
 Ar. 59.
 teszi-veszi (háló neve a Tisza mentén), se tette se vette, Jók. Pol.
 Divatlap 1846. 1029. I. tesz-vesz, Tork. Ujabb költ. 94. tett-
 vett, Mese a varrógép. 81.
 tetőtől-talpig, J. Peregrinus. Miksz. Loh. fű.
 told-fold, Ny. III. 545. toldoz-foldoz, Ab. Reg. III. 237. toldjam-
 foldjam, toldom-foldom, Miksz. Nemz. 59. toldott-foldott, Egy
 pár papucs. toldanám-foldanám, Ar. Jók. örd.
 torkig-fülig, P. Szathm. Magyarhon fényk. I. 91.
 toronya-boronya (bejártam—) = Torna-Baranya.
 törte-gyötörte (magát), Turg. Egy vad. eml. 324.
 törük-szakad (csárda), J. Magy. nábob.
 töri-marja, Ny. III. 311. „kézzel-lábbal ügyekszik.“ türe-mara, Ny.
 III. 311. „hulladék.“
 tör-ront, Ny. X. 570.
 töltik és költik (napjaikat), Pázmány Praed. 30. I.
 török-tatár.
 tövéről-hegyére, Ben. Koll. 34.
 tücsköt-bogarat, Turg. Egy vad. 369. 422.
 tüled-hozzád, Népbarát 1848. 67. I. hajlik tüled és hozzád. NpdI.
 tüskön-bokron, Abonyi Reg. III. 154. Fejes Szép assz. 23. tüskön-
 bozóton, J. Máglyai csal.
 tüstül-farkostul, Ny. X. 570. „mindenestül.“
 tűzni-fokozni, Ny. III. 455.
 tűz-fűz, Ny. III. 311.
 tűzben-lángban, J. Kis kir. 187.

- tűzzel-vassal
 tüzön-vizen, Ab. A mi not. II. 113.
 ugri-futi, Ny. III. 311.
 úttal-móddal, Ab. A mi not. II. 27. ezer útat-módot, Ábrai köny
 és mos.
 ügyes-bajos, Réthy Ifj. besz. 56. Ben. Koll. 73. ügy-bajom van. Kac.
 Alisz 177. ügyyel-bajjal, Ab. A mi not. I. 17. Toldi VII. 19.
 vrsz. Turg. Egy vad. 137. 170. Torkos Ujabb költ. 187. Tol.
 Polgm. II. 58. 1.
 üz-hajt, J. Nyomor. napl. 47.
 üz-fűz, Ny. III. 312. üzve-fűzve, J. Két menny. 53.
 üti-veti, Ny. III. 312. 503.
 ütötték-verték, Egyetértés 1884. 325. sz. 3. old. 3. hsb.
 ütött-kopott (van-e itt valami ütött-kopott rosz cigány), Ab. A mi
 not. II. 33. Gyulai Első m. kom. ütött-kopottsága, Kuthy Ha-
 zai rejt. I. 86.
 várva-lesve, Ab. A mi not. II. 80.
 vedlett-hámlott, T. Nemes vér I. 5.
 vége-hossza, Rudny. Áruló guzs. Kac. Alisz 10. 1. 128. Arany Szi-
 binyáni.
 vehessék-adhassák, Incédi Kocsis és kir. fi.
 vizen-sáron, J. Arany emb. II. 4.
 zajba-bajba, Kac. Alisz 146.
 zene-banda.
 zörögj-dörögj, Ny. III. 503.
 zongó-dongó, Ny. V. 574.
 zúg-búg, Ihász Nyt.
 zörög-morog, Ny. XI. 42.
 zöngés-pöngés, Vdr. 454.
 zúzta-törte magát, Turg. Egy vadász. 420. töri-zúzta, u. o. 305.

Dr. Fülöp Adorján.